

TRIANON HATÁSA AZ OKTATÁSRA ÉS AZ ISKOLAI KATECHÉZISRE A SZLOVENSZKÓI ÉS KÁRPÁTALJAI REFORMÁTUS EGYHÁZBAN

Lilla SZÉNÁSI¹

ABSTRACT

The study is about the effects of the Treaty of Trianon in the Hungarian Highlander and Subcarpathian Reformed Church. It describes the establishing of the Hungarian Highlander and Subcarpathian Reformed Church, and touches upon the state of the education and the difficulties of catechism. It showcases the curriculums and textbooks used in the Hungarian Highlander and Subcarpathian Reformed Church.

KEYWORDS

Trianon, Hungarian Highlander and Subcarpathian Reformed Church, catechism, reformed textbooks, reformed curriculums

BEVEZETŐ

Magyarországnak az I. világháború elvesztését követően szembe kellett néznie a korábbi Monarchia nemzeti kisebbségeinek követeléseivel. Míg korábban nem tudtak érvényt szerezni azoknak, a háború utáni helyzet lehetőséget teremtett arra. Egymást követően alakultak meg a különböző nemzetiségi tanácsok, amelyek programjában megjelentek nemcsak a háború előtti cseh, román, illetve délszláv tervek, hanem az Antant ígéretei is. A Felvidéket, Kárpátalját, Erdélyt és Délvidéket rendfenntartási céllal megszálló csehszlovák, román és szerb hadsereg tulajdonképpen már birtokba vette a trianoni békediktátum után hozzájuk csatolt területeket.

A Csehszlovák Köztársaság által megszállt felvidéki reformátusok a trianoni békediktátumig még a magyarországi egyházstruktúráknak megfelelően élték az életüket és végezték a szolgálatukat, 1920. június 4-ét követően, a Csehszlovák Köztársasághoz csatolásuk következményeként azonban meg kellett szakítaniuk minden kapcsolatot Magyarországgal. A Református Egyház Csehszlovákiához csatolt részein ez eddigi egyházi közigazgatási struktúrák megszakadása miatt új helyzetben találta magát, amelyre reagálnia kellett.

Tanulmányomban röviden szeretném bemutatni a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház megalakulásának körülményeit és szükségét. Általános ismertetést nyújtok az iskolaügy helyzetéről, majd bemutatom, milyen nehézségekkel kellett megküzdenie a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyháznak a katechézis területén. Végül bemutatom a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház iskolai katechézisében használt tanterveket a két világháború közti időszakban.

A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház megalakulása

Már az 1919-es rendkívüli népszámlálási adatok szerint is a Csehszlovák Köztársaság területén 143 07 református élt, amely így a római katolikusok, az evangélikusok és a görög katolikusok után Szlovákia negyedik legnépesebb felekezetét jelentette, [1] s amely a szlovákiai összlakosság 4,88%-át adta. [2] Az 1921-es népszámlálási adatok alapján 144 549 személy

¹ ThDr. Lilla Szénási, PhD., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, szenasililla@gmail.com

vallotta magát református felekezethez tartozónak, amely 4,82%-át jelentette az akkori szlovákiai lakosságnak. [3] Területileg Szlovákia déli, magyarok által lakott sávjában élték döntő többségben a reformátusok.

Mivel a megszállás első éveiben sokan csak átmenetinek vélték a kialakult helyzetet, köztük a református egyház vezetői is, ezért a korábbi egyházi struktúrák mentén folytatták az életüket és a várakozás álláspontjára helyezkedtek. Jól szemlélteti ezt Révész Kálmán püspök 1920. évi jelentése, melyben a következőket írja: „A pozsonyi minisztérium a velem való hivatalos érintkezést 1919. évi szeptember hó 4-én kezdeményezte, amidőn Stunda ref. titkár a miniszter megbízásából személyesen felkeresett s előadta a kormány álláspontját a református egyházzal szemben, mely szerint autonómiánkat, a megszállott területen lakóegyházi és világi előljáróinkat feltétlenül elismeri, magyar anyanyelvünket teljesen respektálja, a magyar kormány által kiutalt összes állami segélyeket folyósítja, de ennek ellenében határozottan kívánja, hogy a megszállott területek reformátussága, mint „Slovenskói ref. egyház” szervezkedjék, evégből az egyházmegyei közgyűlés, majd az egyházkerületi közgyűlés is mielőbb összehívassanak és a lelkészek a csehszlovák államnak hűségfogadalmat tegyenek. Én erre azt válaszoltam Stundának, hogy mind erről a béke ratifikálásáig szó sem lehet, mert mi a magyar református egyház testéhez tartozunk s attól mindaddig el nem szakadhatunk, míg a mostani tényleges megszálló hatalom törvényes felsőségünkkel nem válik.”[4]

A jelentésben említett szeptemberi találkozó után Ján Šimkovič tanácsos 1919 novemberében immár levélben tájékoztatta a püspököt az állam feltételeiről, s az eddigiek mellett² két újabb feltétel is megjelent, úgymint egy szlovák egyházmegye létrehozása a szlovák ajkú reformátusok részére és az anyaországgal való mindennemű kapcsolat megszakítása.[5]

A kialakult helyzetben a megszállt területeken lévő egyházi vezetők keze teljesen meg volt kötve, így Révész Kálmán, a Tiszáninneri Egyházkerület püspöke Kassáról az anyaországi Miskolcra költözött. Az ügyintézés helyettesét, Pálóczi Czike István rimaszombati lelkipásztort bízta meg. Hasonlóképpen cselekedett a Dunántúli Egyházkerület püspöke, Németh István is, aki Komáromból Pápara volt kénytelen költözni.³ Az ő megbízottja Patay Károly lett, aki a Dunántúli Egyházkerület elcsatolt területeinek rangidős esperese, a Barsi Egyházmegye vezetője, garamszecsei lelkipásztor volt. S bár mindketten írásosmegbízatással rendelkeztek az anyaországba áttelepült püspöktől, az állam nem tartotta őket legitim tárgyalópartnernek, így próbálta sürgetni a református egyház megalakulását.

Maga az egyházigazgatási rendszer sem tette lehetővé, hogy döntéseket készítsenek elő vagy hozhassanak meg, mivel választás útján be voltak töltve a az egyházi tisztségek. Az Egyházkerületek határai azonban nem estek egybe a meghúzott országhatárral, így az egyházigazgatás ellehetetlenült. Pálóczi Czinke István és Patay Károly „tarották magukat az egyházi rendhez és senkit sem akartak megkerülni, nem kívántak a dolgok elébe menni és illegitim módon szervezkedni. Ugyanakkor írásaikból, leveleikből az is kitűnik, hogy püspökeik véleményéhez képest – így utólag értékelve – sokkal realisabban látták a helyzetet, s azt, hogy nekik kell majd cselekedniük.” [7] Ebben a cselekvésben az egyházuk és a gyülekezetek iránti féltő szeretet és a többszörösen kisebbségi sorsba kényszerített magyar reformátusság megmaradása vezérelte őket.

Az önálló csehszlovákiai református egyház megszervezésével kapcsolatban a két egyházkerület képviselői közötti egyeztetés 1920. szeptember 8-án kezdődött

² Az állam feltétele volt önálló csehszlovákiai református egyház megszervezése és a hűségkü letétele a csehszlovák államigazgatás felé.

³ Németh püspök nem önszántából költözött az anyaországba, hanem „a csehek csónakon átköltöztették a Duna déli partján maradt Komáromba, vele költöztetve a püspöki hivatal iratanyagát is.” A püspök ez után az ideiglenes lakhelyét a Pápai Református Kollégium egyik termében alakította ki, egy másikban pedig a püspöki hivatal székel egészen addig, míg Kenesén lelkipásztorrá nem választották. A továbbiakba innen gyakorolta püspöki hivatalát 1924-ben bekövetkezett haláláig. [6]

Rimaszombatban, melyeket azután továbbiak követték. Megállapodtak, hogy mindkét egyházkerületben a következő lépéseket szükséges megtenni: egyházkerületi gyűlés tartása, az üres egyházkerületi tisztségek betöltése, az egyházkerületeket képviselő püspöki megbízottak egyértelmű, legitim megbízása az egyházkerületek részéről.

A Tiszáninneri Egyházkerület elcsatolt gyülekezetei 1920. december 21-én tartották meg az alakuló közgyűlésüket Kassán. A közgyűlés kimondta az egyházkerület megalakulását Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület néven. Önmagára úgy tekintett, mint a történelmi Tiszáninneri Egyházkerület udódjára. Így azok az egyházkerületi tisztségviselők, akik még a megszállás illetve a békediktátum hatályba lépése előtt kerültek megválasztásra, tisztségükben maradtak és csupán azokat a tisztségeket kellett betölteni, amelyek a határrendezés következtében váltak megüresedetté, mint például a püspöki tisztség. A közgyűlés Pálóczi Czinke Istvánt választotta püspökké, főgondnokká pedig Lukács Gézát, valamint felhatalmazta a lelkipásztorokat és a tanítókat a hűségi fogadalom letételére.

A Dunántúli Egyházkerület elcsatolt testrészét illetően bonyolultabb volt az új egyházkerület megalakulásának kérdése, mivel a komáromi és a barsi egyházmegye lelkészei nem képviseltek egységes álláspontot. 1921. január 27-én tartották az egyházkerületi közgyűlést. Az ezt megelőző napon, 26-án a komáromi egyházmegye közgyűlése kimondta, hogy nem támogatják az önállósulást. Három javaslat került a közgyűlés alkotó tagjai elé: A komáromi egyházmegye előző napi határozata; a barsi egyházmegye javaslata, mely szerint legyen kimondva a Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület megalakulása; illetve a komáromi főjegyző indítványa, amelyben kimondatna a külön egyházkerület, de ne kérjen és ne is fogadjon el az államtól segílyt. Mivel szavazategyenlőség állt elő, az elnöklő Patay Károly szavazata döntött, aki az önálló egyházkerület megalakulását támogatta.

Mivel a Tiszáninneri egyházkerületről eltérően nem a történelmi egyházmegye utódként határozták meg önmagukat, hanem új egyházkerületként,⁴ így szükség volt az általános választások kihirdetésére. Míg Komáromi Egyházmegye lelkészei Balogh Elemér, pozsonyi lelkipásztort tartották a legmegfelelőbb személynek a püspöki tisztségre, addig a Barsi Egyházmegye lelkészi kara továbbra is Patay Károlyt támogatta. A leadott szavazatokat 1921. április 7-én számlálták meg, melynek eredményeként az egyházkerület püspökévé Balogh Elemért, főgondnokává Szilassy Béla losonci földbirtokost választották.⁵ [8]

A kárpátaljai egyházmegyék a Tiszáninneri Egyházkerület függvényeit képezték. Az egyházkerület 1921. június 14-én felterjesztést intézett a konventet előkészítő bizottsághoz, melyben kérte, hogy a Kárpátalja területén lévő egyházmegyék reformátusai is részt vehessenek az Egyetemes Konvent munkájában, a Zsinat törvényhozásában. Ugyanezen év július 3-án a Konvent felszólította a beregi és a máramaros-ugocsi egyházmegyéket, hogy indítsák meg az egyházkerületté szerveződésük folyamatát. Az említett két egyházmegye ahatárrendezés következtében hozzájuk került 12 ungi egyházközség csatlakozásával alakította meg a ruszinszkói (kárpátaljai) egyházkerületet 1923-ban. Az egyházkerület első közgyűlésén 1923. június 7-én Munkácson püspökké Bertók Bélát, munkácson szolgáló esperest, főgondnokká pedig György Endrét, nyugalmazott minisztert választották meg.[9]

A három egyházkerületet tömörítő Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Keresztyén Egyház létrejöttét 1923. június 17-én mondta ki a lévai alkotmányozó zsinat Pálóczi Czinke István és Lukács Géza elnöklete alatt. A csehszlovák kormányt Szlávik György kormánybiztos képviselte. A zsinaton elfogadták az egyház törvényeit, majd 1923. június 28-án felterjesztették Prágába állami jóváhagyás céljából.

⁴ Németh István püspök ezt a helyzetet egyházszakadásként értékelte.

⁵ A Barsi Egyházmegye lelkészi kara nem fogadta örömmel a választások eredményét. A beiktatást szervezők bölcsességét mutatja, hogy a tervezett Komáromi helyszín helyett Pozsonyban, Balogh Elemér szolgálati helyén került sor a beiktatásra, mivel a barsi lelkészek nem mentek volna szívesen Komáromba. A beiktatást Pálóczi Czinke István, a Szlovenszkói Tiszáninneri Egyházkerület püspöke végezte.

Az iskolaügyi helyzete a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyházban

A református egyház a megváltozott körülmények ellenére megpróbálta megtartani, illetve kiépíteni az iskolarendszerét. Ezt támasztja alá a 1920. szeptember 8-án a köztársasági elnökhöz és a miniszterelnökhöz intézett memorandum is, amelyben megfogalmazták az egyház vezetői az iskolákkal kapcsolatos álláspontjukat. Az állásfoglalást tettek követik az egyház részéről. Az 1922. évi május 17–18-i egyetemes konventi ülésen Pozsonyban az egyházi bizottságok között Tanügyi Bizottságot választ az egyház vezetése, melynek tanügyi előadójává Sörös Béla, losonci lelkipásztort választja

Azonban a csehszlovák államhatalom célkitűzései közé tartozott a nemzetiségek elsorvasztása és beolvasztása az államalkotó nemzetiségek közé. Ezt a célt elsősorban az iskolákon és a tanítókon keresztül kívánták elérni.

„A hitvallásos iskolák ellen intézett támadásokat a csehszlovák állam a sérelmek sorozatával vezette be. Elsősorban ezzel akarta elérni, hogy a felekezetek a feltornyosuló nehézségek miatt önként mondjanak le iskolafenntartói jogokról.”[10] Az iskolákat ért sérelmek két csoportba sorolhatóak: az iskolák belső ügyeibe az államhatalom általi beavatkozás valamint a református iskolák tanítóinak hátrányos megkülönböztetése az állami iskolák tanítóival szemben.

Az elsőt jól szemlélteti az a közlemény, amely a zsinat feladatait ismerteti a Református Egyház és Iskola hasábjain: „A református egyház azon része, amely az új államalakulat következtében elszakított a törzstől s ide, Csehszlovákiába kebelezetett, iskolaügyi tekintetben válságosnak is minősíthető nevezetes történeti ponthoz jutott. Egyrészt az a veszedelem fenyegeti az új államalakulat iskolaügyi politikája által, hogy iskoláit, az anyaszentegyház e veteményes kertjeit, leszakítja az állam az anyaszentegyház testéről, - másrésztől, közép- és főiskolái a törzs-egyház területén maradván, ilyen iskolák bírására való törekvésében mesterséges eszközökkel fog gátoltatni.”[11] Továbbá hangot adtak véleményüknek, hogy „az egyháznak isteni elhivatottsága van a köznevelés és oktatás ügyének vezetésére, melyet az állam csak rendkívüli esetekben és ideiglenesen vehet magára.”[12]

A csehszlovák tanügyi törvények a népiskolák két fokozatát különböztette meg, melyek közül az alacsonyabb fokozatot az elemi népiskolák, míg a felsőbb fokozatot a polgári iskolák alkották. Ezen népiskolák fenntartói lehettek: a csehszlovák állam, a községek, a hitfelekezetek (egyházak), valamint különféle intézmények és magántársaságok. A magyar iskolarendszer 1868. és 1891. évi oktatásügyi törvények értelmében ezek a népiskolák hatosztályosak voltak, így értelem szerűen hatéves tankötelezettséggel számolt. Az 1922. augusztus 21-én közzé tett 226/1922. sz. tc. értelmében a Csehszlovákiához csatolt területeken az elemi iskolákat nyolcosztályosra bővítették, így a tankötelezettség is nyolcévesre emelkedett. A bevezetésére öt év türelmi időt határozott meg.[13] Ez az intézkedés egyébiránt az oktatás fejlődését szolgálta, ugyanakkor anyagilag hatalmas terheket rótt a fenntartóra, és még érezhetőbbé vált a már megjelent tanítóhiány. Mindemellett, mivel új állásokat kellett kialakítani, az egyházközségeknek elő kellett teremteni az ezzel járó kiadásokat, és ugyancsak anyagi áldozatvállalással járt új tantermek építése is.

A 7-8. osztályok bevezetése több elemi iskola leépítését és kooperálását⁶ vonta maga után. Az 1924. évtől kelt tanügyi jelentések alapján kiderül az is, hogy ilyen jellegű kooperációra sokszor az egyházi hatóságok értesítése nélkül került sor.

Néhány évvel a megszállás után az egyházunk küldöttségének Šrobár iskolaügyi miniszter egyértelmű kijelentést tett az iskolák államosításának tervezetéről. [14] A Református Egyház és Iskola 1922. november 19-ei számának hírei között találjuk az 1923. évi állami költségvetésen belül a közoktatásügyi tárca költségvetési tárgyalásának összefoglalását. Bechyne Közoktatásügyi miniszter kifejtette, hogy a szlovenszkó iskolaügyi viszonyai

⁶ A kooperálás esetünkben a más felekezetekkel vagy állami iskolákkal való egyesítést jelenti.

különlegesek, s ezeket a következő adatokkal támasztotta alá: 982 állami iskola mellett 2430 felekezeti iskolát⁷ tartanak fenn az országban. Ismertette továbbá a költségvetési számadatokat is, mely szerint mindezen iskolák fenntartásához a különböző felekezetek összesen 3,496,810 koronával, míg az állam 65,034 73 koronával járul hozzá, noha az állam iskolák feletti ellenőrzésre gyakorolt befolyását igen csekélynek nevezte. Ezért a szülők és gyerekek érdekét is az szolgálná, ha egy adott községen belül a több felekezeti elemi iskola helyett csak egyet tartanának fenn, mert a fennmaradó összegből, amit eddig a többi elemi iskolára fordítottak, most egy polgári iskolát is fenntarthatnának.[15]

Az állam következő, a magyar iskolákat leépítő intézkedése az ún. „kisebbségi“ iskolák szervezése volt a magyarok által lakott vidékeken, ahol néhány cseh vagy szlovák gyermek miatt új iskolát épített az állam vagy az ún. Szlovák Liga. Az iskola tanulóinak biztosítottak tankönyveket, ruházatot. Ezen támogatások miatt szegényebb református gyerekek is látogatták ezeket az iskolákat.

1932 decemberében intézte az állam a következő nagy támadását a népiskolák, különösképpen a felekezeti fenntartásúak ellen. A Dérer miniszter nevével fémjelzett törvényjavaslat értelmében „az egyházak iskolafenntartó joga továbbra is megmarad, azonban megszünteti az eddig élvezett összes iskolai tanítói államsegélyeket. Ahol az egyház magára vállalja az összes iskolai, dologi és személyi kiadások fedezését, ott megtarthatja iskoláit, máskülönben köteles azt az épülettel, vagyonnal és minden tartozékával együtt átadni a politikai községnek.“[16] A törvénytervezet ellen országszerte nemzetiségi és felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül tiltakoztak az iskolafenntartók, melynek következtében az megbukott Dérer miniszterrel együtt.

Az iskolákat ért sérelmek másik csoportját a református iskolák tanítóinak hátrányos megkülönböztetése képezte az állami iskolák tanítóival szemben. Példának okáért említhetjük azt az igazságtalanságot, amely miatt a pozsonyi Konvent 1922. május 17-én óvást is emelt, ugyanis egyenlő szolgálatban eltöltött év után a felekezeti iskola tanítójának 2.400 Kč-ban, míg az állami iskola tanítójának 24.000 Kč-ban állapította meg az állam a nyugdíját.[17]

A még hivatalban lévő tanítók javadalmazását tekintetve javadalom jelentős részét a gyülekezetek állták, ugyanakkor az egyház nem tudta felvenni a versenyt az állammal, e miatt kénytelen volt államsegélyért folyamodni. Az állam a különböző tanítói állások kialakításával és fizetésük rendezésével igyekezett a felekezeti iskolák tanítóit átcsábítani az állami iskolákba. Ugyancsak ide sorolható az is, hogy bár a református tanítók letették a hűségesküt, mégsem tekintették őket teljes jogú tanítóknak mindaddig, amíg meghatározott tantárgyakból nem tettek vizsgát.

Az állampolgárság kérdése is ezen sérelmek közé tartozott. Az állami szervek több tanítót is elbocsátottak állásából azon indokkal, hogy nem csehszlovák állampolgárok. „Ezzel a kardinális kérdéssel foglalkozik az Egyetemes Konventnek az 1923. április 25-26-án Losoncon megtartott ülése is; ezen elhatározzák, hogy ismét levelet intéznek a teljhatalmú miniszterhez e tárgyban (már ezt egyszer 1922 júniusában megtették, de választ nem kaptak rá). Ebben figyelmébe ajánlják a már említett ide vonatkozó törvényeket a békeszerződésben foglaltakkal egyetemben, amely kimondja, hogy mindenki annak az államnak a polgára, amelynek területén a békeszerződés ratifikálásakor lakott.“[18]

Az iskolaügy helyzetét vizsgálva beszélnünk kell még arról a tényről, amelyet az új országhatár meghúzása eredményezett. Mégpedig, hogy a református egyháznak sem lelkészképző-, sem tanítóképző intézete nem volt az új ország határain belül. Ennek orvoslásaként, a lelkészi utánpótlás biztosítása érdekében nyílt meg 1925 szeptemberében a losonci református

⁷ 1460 római katolikus nép- és 15 polgári iskola; 196 görögkatolikus nép- és 1 polgári iskola; 452 evangélikus népiskola, polgári iskolát nem tartottak fent; 211 református nép- és 5 polgári iskola; 77 zsidó nép- és 3 polgári iskola.

Teológiai Szeminárium, amely, mint a felvidéki magyarság egyetlen főiskolája. A magyar nyelvű református teológia igazgatója működése idején mindvégig Sörös Béla losonci lelképásztor volt, akit a szeminárium Szervezeti Szabályzatának elkészítésével is megbíztak.

Az első tanévnyitó ünnepségre 1925. szeptember 16-án került a losonci gyülekezeti teremben került sor. A második tanévnyitót államilag betiltották, mivel a teljhatalmú Minisztérium Elnöksége úgy tekintett a Szemináriumra, mint nemlétezőre. Ennek ellenére a Teológiai Szeminárium 1939. január 25-ig fejtette ki áldásos munkáját az egyház berkeiben, de úgy is, mint Csehszlovákia egyetlen magyar nyelvű, főiskolai szintű oktatási intézete. [19]

Az oktatásügyet tekintve a másik fontos intézmény a református tanítóképző, amelynek megalakulása egy 15 éves folyamat eredménye volt. A tanítóképző szükségességére Pálóczi Czinke István püspök az 1921. szeptember 8-án kelt memorandumban felhívta már a köztársasági elnök figyelmét is. A tanítóképző felállításával megbízott bizottsági tagok 1922. április 8-án tárgyaltak Komáromban az ottani gyülekezet vezetőségével, akik felajánlottak egy épületet a létrejövő intézet számára. A barsi egyházmegye szintén ajánlatot fogalmazott meg, a helyszínéül a losonci gimnázium épületét ajánlották fel. Az 1923-ban, Léván ülésező zsinat érdemben nem foglalkozott a tanítóképző felállításával. A tanítóképző felállítása egyre későbbi időpontra tolódott át. Végül majdnem tíz évvel a teológia megalakulása után, a kassai konvent ülésén 1935. május 23-án mondta ki, hogy Komáromban református tanítóképzőt létesít. A tanévnyitó napjául 1935. szeptember 1-ét határozták meg. Az intézetet hosszabb huzavona után az iskolai és népművelési miniszter 1937. április 5-én kelt rendeletével utólag elismerte. Mivel az intézmény fenntartója a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház volt, amely a visszacsatolás után megszűnt, az általa létrehozott tanítóképző is befejezte működését. [20]

Nehézségek a katechézisben

A felekezeti iskolák állam általi ellehetetlenítése a katechézis elé is akadályokat gördített. „Az Iskolai és Nemzetművelődésügyi Minisztérium 1919-ben kiadott rendeletének értelmében a vallás nem kötelező tantárgyként csoportokban tanítandó abban az iskolában, ahol legalább 20 tanuló jelentkezik rá. Kevesebb gyermekkel nem engedélyezték, és folytatólagosan csak két csoport lehetett.”[21] Hiába kérte 1925-ben az Egyetemes Konvent az államhatóságtól, hogy tíznél több tanuló esetében is tanítható legyen, mivel a római katolikusokkal és az evangélikusokkal összehasonlítva a református gyermekek száma kevesebb, nem vették figyelembe.

További nehézségként merült fel, hogy 1923-ban kötelező jelleggel bevezették a polgári erkölcsstant a felekezeti iskolákban is. A Református Egyház és Iskola folyó év 42. számának címlapján tudósított az ezzel kapcsolatos tudnivalókról. Ebből kiderült, hogy noha a kézikönyv összeállítása még folyamatban volt, a tananyagbeosztásban már kaptak belőle ízelítőt „Még az úgynevezett független moralisták is kénytelenek elismerni azt, hogy a vallás-erkölcsi nevelésben olyan erők vannak, amelyek a fogékony gyermeki lélek egészséges, harmonikus fejlődésére üdvös hatással vannak.”[22]. A polgári erkölcsstant bekényszerítését a tantervbe a református iskolák autonómiájának megsértéseként értékelték, és mint az egyház és az állam szétválasztásának előrevetett árnyékát.

Ugyancsak megnehezítette a katechézist az ún. 20%-os határ. Ez azt jelentette, hogy amely községben a magyarság az utolsó népszámláláskor nem érte el a 20%-ot, ott a felekezeti és állami iskolában sem tanulhattak az anyanyelvükön a magyar gyermekek. Az egyház ezért hangoztatta, hogy mivel tagjai 96%-ban magyarok, így a magyar nyelv használatára nem csak egyetemes értelemben, de helyi szinten, a felekezeti iskolákban is jogot formálnak. A szórványban lévő iskolák kapcsán, ahol a református egyháznak nem volt felekezeti iskolája, így a gyerekek kénytelenek voltak más felekezetű- vagy állami iskolába járni, azt látták megoldásnak, hogy a vallásoktatást ott is a református egyház nyelvén, magyarul végezzék.[23]

Következő akadályt az jelentette, hogy csak az Iskola és Nemzetművelődésügyi Minisztérium által jóváhagyott tankönyvek és taneszközök használatát engedélyezték a felekezeti iskolákban is. Ezért be kellett terjeszteni az iskolák által használt tankönyvek és taneszközök pontos és kimerítő jegyzékét (cím, szerző, kiadó, hely, idő, kiadás, engedély).[24] Az új, református egyház által kiadott tankönyveket, mint például az 1923-ban megjelent, Pálóczi Czinke István által írt A keresztyén egyház története című tankönyvet sem fogadta el még el az állam. Így a tanfelügyelők minden ilyen, államilag nem engedélyezett könyvet kitilthattak az iskolákból, így lehetetlenítve el a tanítást, esetünkben az iskolai katechézist.

Tankönyvek és tantervek a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyházban

Pálóczi Czinke István reagálva a minisztériumi rendeletre és a tanfelügyelői eljárásokra, élt az egyházi főhatósági jogával, és a tiszáninneri református egyházkerületben a következő vallástani kézikönyveket engedélyezte:

1. „Árvai – Radács: Ó és újtestamentumi szenttörténetek
2. Radácsi: A keresztyén egyház története. Eddig a kérdésig: „Hány egyházkerületből áll a hazai református egyház?”
3. Tüdős I.: Hit-és erkölcsan
4. Pálóczi Czinke I.: A keresztyén egyház története
5. Pálóczi Czinke I.: A mi hitünk és életünk. Vallástevő Káté
6. Pálóczi Czinke I.: Imádságok és Vallástételek (A hazáért való imádság kihagyásával; beragasztandó)
7. Énekes könyv
8. Biblia” [25]

A vallástani anyagának és tervének összeállítása is szükségessé vált, mivel az iskoláknak a hat évfolyamos oktatásról a nyolc évfolyamos oktatásra kellett átállnia. Ugyancsak szükségessé tette az a tény is, hogy hiányoztak a vallástani kézikönyvek, a meglévők pedig elavultak, szárazak, holott – amint az Pálóczi Czinke István írta – ezekből kellett volna a léleknek legjobban sugározni. Pálóczi Czinke püspök ezért a a vallásoktatás anyagát és tervére a következő javaslatot tette:

„I-II. osztály: Vallási és erkölcsi alapvetés, a beszéd és értelemgyakorlatok modorában. Réz László Vezérkönyvét ehhez még használhatónak találta, ezért javasolta az az újrányomtatását.

III. osztály: Isten országa előkészítése (Ószövetségi történetek tanítása)

IV-V. osztály: Az ige testté lett (Jézus élete és tanításai)

VI. osztály: Az Ige a történelemben (Egyháztörténet)

VII. osztály: Az Ige az ember életében (Hit és erkölcsstudomány)

VIII. osztály: Az Ige a Bibliában (Bevezetés a Bibliaolvasásba és értelmezésbe)” [26]

Pálóczi Czinke István lehetségesnek tartotta az utolsó két év anyagának összevonását, ami így együtt adta volna a VII. osztály tananyagát bibliaolvasással. A VIII. osztály tananyaga ebben az esetben Erkölcsan lett volna bibliaolvasással.

Végül azt ajánlotta, hogy a VIII. osztály esetében már ne használjanak semmilyen könyvet a Biblián kívül, amelyet csupán a konfirmációs kátéval egészítsenek ki év végén, amelyet tömör hitvallásként és egész életre szóló vezérfonalként jellemzett.

A Református Egyház és Iskola IV. évfolyamának 32. számában közzé tették a Kovács Lajos által kidolgozott, részletesebb tantervjavaslatot. A tanterv végén kitért arra is, hogy miként valósítsák meg az oktatását az osztatlan iskolákban: évenként és csoportonként váltakozva az I-II., a III. – IV., a VI. – VII. és a konfirmációra készülő VIII. osztályban. A teljesen egészében, részletesen kidolgozott Hit és erkölcsan tantervét az Egyetemes Konvent fogadta el 1925-ben, mint a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház tantervét a nyolcosztályos népiskolái számára kiadott tanterv 1. számú pontjaként.[27]

A Református Egyház és Iskola ugyanezen számában jelent meg tudomásulvételre az Iskolai és Nemzetművelődési Minisztérium 10061/24.- I. számú rendelete, amely a megküldött református hittankönyveket visszautasította azzal, hogy át kell dolgozni őket, valamint a magyarországi kiadású könyveket újra kell nyomtatni Csehszlovákiában. Pálóczi Czinke István az Egyetemes konvent intézkedéséig engedélyezte a szükséghelyzetben tanítani az általa kiadott Egyháztörténetet az V. osztályban, a kiadás alatt álló Hit- és Erkölstant pedig VI. osztályban. [28]

Említést kell még tennünk azokról a kátekönyvekről, amelyek a hitvallástételre való felkészítést segítették a Szlovéniai és Kárpátaljai Református Egyházban:

Bácsy Gyula: Kis káté. A református vallás alapigazságai. Konfirmandusok és bizonyos hitre vágyó lelkek számára. 1924-ben jelent meg 51 oldalon a Szeretet Kiskönyvtára kiadásában.

Heidelbergi Káté magyarázata. Magyarázta Galambos Zoltán. A Szeretet kiadásában jelent meg 1925-ben A5-ös formátumban, 164 oldalon. Galambos Zoltán komáromi lelképásztor teljesen új fordítást készített a Heidelbergi Kátéhoz, és a kátékérdések feleletei után magyarázó jegyzeteket fűzött hozzájuk.⁸

A mi hitünk és életünk. Vallástévő Káté, az úrasztalához először készülő református keresztyének részére. Készítette: Pálóczi-Czinke István református püspök. Az ugyancsak 1925-ben megjelent kátekönyv Rimaszombatban került kiadásra B6-os méretben, 43 oldalon. A káté anyaga 6 részre tagolódott: Bevezetés, az Atyáról és munkáiról, a Fiúról és megváltó munkájáról, a Szentlélekről és üdvözítő munkájáról, az Anyaszentegyházról, az örök életről, imádság a hitvallás letétele előtt, hitvallás és fogadalomtétel. Mint hivatalos tankönyv, az egyház leginkább használt kátekönyve volt.

Szabó Béla: Én hiszem és vallom. Református Keresztyén Káté a Heidelbergi Káté alapján. 1935-ben adta ki a Kárpátaljai Református Egyházkerület Iratterjesztése Beregszászon A5-ös méretben, 68 oldalon. 120 kérdés feleletet tartalmaz, amelyek három részre osztódnak az alábbiak szerint: az ember nyomorúságáról, az ember megváltásáról, az ember háládatosságáról.

Nem lenne teljes a kátekönyvek bemutatása, ha nem tennénk említést a szlovák nyelvű kátékról. Ilyen volt az 1937-ben kiadott *Heidelberský katechizmus. Vyznanie viery ref. kresťanskej cirkvi*, amelyet szlovák nyelvre Ján Tomašul'a fordított le, és az ugyancsak 1937-ben kiadott *Heidelberský katechizmus. Vierovyznanie reform. kresť. Cirkvi. Pomocná kniha vyučovania náboženstva pre 7.-8. ročník ref. ľudových škôl*, amely Ján Baláž fordítása volt. [29]

BEFEJEZÉS

Az I. világháborút követő csehszlovák megszállást, majd a trianoni traumát követően sajátos helyzetben találta magát egyházunk. Magyar és református egyházunk híveinek a többszörös kisebbségi lét nehézségeivel és akadályai tömkelegével kellett megküzdenie. Egyházunk felelős vezetői 100 év távlatából is példaként állnak előttünk a hűség, a védelmezés, az újrakezdés és a töretlen építkezés tekintetében. Istennek legyen hála Krisztushoz hűséges és nemzetmegtartó szolgálatukért! Urunk megtartó kegyelme és szeretete után nekik is köszönhetjük, hogy Trianon 100. évfordulóján az egykor Csehszlovákiához csatolt területeken többségében még ma is magyarul hirdethetjük és hallgathatjuk Isten ígését, és énekelhetjük hitvallásként: Te benned bízunk eleitől fogva,...

⁸ A magyarázatokba azokat az igehelyeket is beledolgozta, amelyek azok jobb megértését szolgálták, valamint a magyarázatoknál figyelt arra is, hogy elsősorban magyar nyelvű műveket használjon forrásul.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] ŠPROCHA, Branislav- TIŠLIAR, Pavol: Štruktúry obyvateľstva Slovenska v rokoch 1919-1940, Bratislava, 2009, 133. p. ISBN 978-80-89398-07-2
- [2] ŠPROCHA, Branislav: Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919, Bratislava, 2007, 95. p. ISBN 978-85659-46-7
http://www.forumhistoriae.sk/sites/default/files/tisliar_cenzus19191.pdf
- [3] Uo.
- [4] CSOMÁR, Zoltán: A Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1938), Ungvár, 1940, 9. p.
- [5] LÉVAI, Attila – SIMON, Attila – SOMOGYI, Alfréd – SZARKA, László – TÖMÖSKÖZI, Ferenc: Az első húsz év, A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1918-1938 között, Komárno, 2019, 18-19. p. ISBN 978-80-8122-338-9
- [6] CSOHÁNY, János: Trianon és a magyar református egyház, <https://www.unimiskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csohany-trianon.htm>
- [7] LÉVAI, Attila – SIMON, Attila – SOMOGYI, Alfréd – SZARKA, László – TÖMÖSKÖZI, Ferenc: i. m., 24. p.
- [8] i. m. 44-52. p.
- [9] CSOMÁR, Zoltán: i. m. 18-19. p.
- [10] i. m. 120. p.
- [11] Református Egyház és Iskola, 1921/I. évfolyam, 34. szám, 1. p.
- [12] u. o.
- [13] POPÉLY, Gyula: Magyar népiskolai oktatás Csehszlovákiában (1918-1938); http://www.adatbank.transindex.ro/regio/html/alcim_pdf66.pdf
- [14] CSOMÁR, Zoltán: i. m. 128-129. p.
- [15] Református Egyház és Iskola, 1922/II. évfolyam, 47. szám, 194. p.
- [16] CSOMÁR, Zoltán: i. m. 132. p.
- [17] i. m. 125. p.
- [18] CZINKE, Zsolt: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház iskolaügyi sérelmei az 1920-as években, Theológiai Fórum, 2017/XI. évfolyam, 2. szám, 36-37. p.
- [19] PUNGITÁN, József: A losonci Református Teológiai Szeminárium (1925-1939) és jelentősége, http://users.atw.hu/muzsnailaszlo/files/puntigan_j__a_losonci_reformatus_theologiai_szem.pdf
- [20] SZABÓ, Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története - I. rész, Regio – Kisebbségtudományi Szemle, 1990/I. évfolyam, 3. szám; <file:///C:/Users/Dr%20Sz%C3%A9n%C3%A1si%20Lilla/Downloads/09.pdf> és TÖMÖSKÖZI, Ferenc: A komáromi Református Koedukált Tanítóképző felállításának rövid története, in: KOVÁTS-NÉMETH, Mária – LÉVAI, Attila – SZABÓ, Péter: A magyarság megtartó ereje a Kárpát-medencében, Győr, 105-115. p. ISBN 978-615-5904-10-3
- [21] CZINKE, Tímea: A katekézis nemzetmegtartó ereje a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban, Komárom, 2017, 25. p. ISBN 978-80-89899-01-2
- [22] Református Egyház és Iskola, 1923/III. évfolyam, 42. szám, 169. p.
- [23] Református Egyház és Iskola, 1922/II. évfolyam, 9. szám, 33. p.
- [24] Református Egyház és Iskola, 1923/III. évfolyam, 46. szám, 187-188. p.
- [25] Református Egyház és Iskola, 1924/IV. évfolyam, 3. szám, 12. p.
- [26] Református Egyház és Iskola, 1924/IV. évfolyam, 9. szám, 33. p.
- [27] Református Egyház és Iskola, 1924/IV. évfolyam, 32. szám, 127. p., és Református Egyház és Iskola, 1924/IV. évfolyam, 33. szám, 131-132. p., valamint SIMON, Attila –

- TÖMÖSKÖZI, Ferenc: Válogatott források a szlovákiai református egyház történetéhez (1918-1938), Komárom, 2019, 426-442. p., ISBN 978-80-8122-313-6
- [28] Református Egyház és Iskola, 1924/IV. évfolyam, 32. szám, 124. p.
- [29] LÉVAI, Attila: A Felvidéken használt református káték 1920-tól napjainkig, <https://konyvtar.proteo.hu/sites/konyvtar.proteo.hu/files/documents/2014/1480338930.pdf>